

9. Marasanov G. I. Socio-psychological training / G. I. Marasanov. – M.: Sovershenstvo, 1998. – 208 p.
10. Mel'nick A. Social intelligence as a multi-component structure / A. A. Miller // Proceedings of the International Youth Scientific Conference "Psychology Vectors-2010". – H.: ООО "Rif", 2010. – P. 66-68.
11. Mikhailova E. S. Social intelligence: concepts, models, diagnostics / E. S. Mikhailova. – St. Petersburg: Izdatel'stvo SPbGU, 2007. – 266 p.
12. Petrovskaya L. A. Theoretical and methodological problems of socio-psychological training / L. A. Petrovskaya. – Moscow: Moscow State University, 1982. – 168 p.

13. Prutchenkov A. Socio-psychological training of interpersonal communication / A. Prutchenkov. – M., 1991. – 48 p.
14. Savenkov A. I. Concept of social intelligence / A. I. Savenkov // Odarjonnji rebjenok. – 2006. – № 1. – P. 6-18.
15. Social Intelligence: Problems of research and diagnostics: Teaching-methodic manual / Comp. by A. P. Lobanov, O. Podunova, O. N. Kungurtseva / Ed. by A. P. Lobanov. – Mn.: BGPU, 2003. – 46 p.
16. Chesnokova O. B. Age approach and the study of social intelligence in children / O. B. Chesnokova // Voprosy Psychologii. – 2005. – № 6. – P. 35-45.

Надійшла до редколегії 05.04.14

А. Мельник, ассист.

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Харьков

СОЗДАНИЕ КОРРЕКЦИОННОЙ ПРОГРАММЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА ДЕТЕЙ ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Рассмотрено понятие развития составляющих когнитивного, эмоционального и поведенческого компонентов социального интеллекта на протяжении школьного возраста, изложены взгляды ученых и приведен собственный подход к определению этих явлений. На основании результатов исследования разработана коррекционная программа повышения уровня развития составляющих социального интеллекта детей школьного возраста в зависимости от особенностей развития этих составляющих в разных возрастных периодах. Проведена проверка эффективности предложенной программы и доказана необходимость применения комплексного подхода, который способствует повышению показателей уровня развития отдельных способностей, входящих в структуру социального интеллекта.

Ключевые слова: социальный интеллект, коррекционная программа, когнитивный, эмоциональный и поведенческий компонент, младший, средний и старший школьный возраст.

A. Melnik, assist. Lecturer

V. N. Karazin National University of Kharkiv, Kharkiv

CREATION INTERVENTION PROGRAMS OF SOCIAL INTELLIGENCE DEVELOPMENT FOR SCHOOL AGE CHILDREN

The concept of components of cognitive, emotional and behavioral components of social intelligence during the school age is considered. Scientists' views are described and own approach to the definition of these phenomena is given. Based on the results of the research, the correctional and development program for increasing the level of the development of components of the social intelligence of children of the school age, depending on the characteristics of the development of these components in different age periods is created. Verification of the effectiveness of the proposed program is performed and the necessity of a comprehensive approach, which facilitates the increase of the data of the development levels of some abilities, is proved.

Keywords: social intelligence, correctional and development program, cognitive, emotional and behavioral component, junior, middle and senior school age.

УДК 316.614

О. Михайлюк, студ.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОСОБЛИВОСТИ ШКІЛЬНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті розглядається специфіка процесу соціалізації особистості. Наведено основні підходи, що стосуються періодизації даного процесу. Представлені психологічні та соціальні фактори і умови, що впливають на ефективність соціалізації. Розглянуто основні особливості шкільної соціалізації дітей, що проживають у міській та сільській місцевості. Представлені результати дослідження, що присвячене порівнянню ефективності соціалізації населення у різних видах населених пунктів.

Ключові слова: соціалізація, особистість, суспільство, адаптація, школа.

Вступаючи у шкільний вік, дитина переходить на новий етап свого розвитку, етап набуття досвіду при взаємодії з однолітками, вчителями та зовсім новим оточуючим світом. Школа є одним з найголовніших осередків соціалізації особистості. Дану функцію вона виконувала з самого її створення як суспільного інституту.

На процес соціалізації впливає дуже велика кількість умов та чинників, і етап шкільної соціалізації не є у цьому плані винятком. У зв'язку з цим завжди актуальним був і залишається на сьогоднішній день аспект вивчення особливостей соціалізації дітей в умовах шкільного середовища.

Дана проблематика має досить широке представлення у науковій літературі, проте, зважаючи на швидкий розвиток суспільних процесів та технологій, у руслі даної теми відкриваються все нові і нові аспекти, вивчення яких являє собою науковий та практичний інтерес для спеціалістів у різних сферах психологічної науки та педагогіки.

У зв'язку з цим, метою даної статті, по-перше, є розгляд теоретичної літератури, що стосується шкільної соціалізації, її умов та факторів; по-друге, здійснення порівняльного аналізу рівня соціалізованості школярів, що проживають у різних регіонах України та виділення

основних факторів, які впливають на особливості процесу їх соціалізації.

Перше питання, що виникає при розгляді даної проблематики, стосується самого визначення соціалізації. У широкому розумінні соціалізацією можна назвати процес розвитку людини у взаємодії з оточуючим її світом.

У науці, що розглядають центральним аспектом своїх досліджень людину, термін "соціалізація" прийшов з політекономії, де в початковому значенні розумівся як "усуспільнення" землі або засобів виробництва.

Вперше використав даний термін стосовно людини американський соціолог Франклін Г. Гіддінгс. Він у 1887 р. у книзі "Теорія соціалізації" вжив термін у близькому до сучасного значенні – "розвиток соціальної природи або характеру людини", "підготовка людського матеріалу до соціального життя" [3, с. 3-4].

На сьогоднішній день суть соціалізації розглядають у більш розгорнутому визначенні, як двосторонній процес, що з одного боку включає у себе засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків; з іншого боку, це процес активного відтворення індивідом системи соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності, активного

включення в соціальне середовище. Людина не лише засвоює соціальний досвід, але і перетворює його у власні цінності, орієнтації та установки [1, с. 193].

А. В. Петровський у своїх працях розглядає процес соціального розвитку людини як діалектичну єдність перервності і неперервності. Перша тенденція відображає якісні зміни, породжені особливостями включення особистості в нові соціально-історичні умови, а друга – закономірності розвитку в рамках даної референтної групи. Він також підкреслює, що у більшості випадків перехід на новий етап розвитку особистості не визначається внутрішніми психологічними закономірностями (вони лише забезпечують готовність до такого переходу), а детермінований зовнішніми соціальними чинниками [3, с. 18].

А. В. Мудрик визначає соціалізацію через поєднання пристосування та відокремлення. Пристосування – процес і результат зустрічної активності суб'єкта щодо соціального середовища, становлення індивіда соціальною істотою. Відокремлення – процес автономізації людини в суспільстві, процес і результат становлення людської індивідуальності [3, с. 21-22].

Не менш важливе та цікаве питання при розгляді даної тематики стосується того, чи існують якісь вікові рамки періоду соціалізації. Багато років ведуться дискусії з цього приводу, проте єдиної точки зору не існує.

Оскільки у 1960-х роках поширеною була думка, що процес соціалізації завершується в юності, однією з типових та той час її періодизацій виступала така:

- первинна – соціалізація дитини;
- маргінальна – соціалізація у підлітковому віці;
- стійка або концептуальна (цілісна) – соціалізація в період з 17-18 р. до 23-25 р.

Одним з перших піддав сумніву те, що соціалізація закінчується у молодому віці американський дослідник О. Г. Брім-молодший. Він виступив з твердженням, що соціалізація відбувається протягом усього життя і на кожному етапі свого розвитку має ряд особливостей [3, с. 29].

У вітчизняній психології зроблений акцент на те, що соціалізація передбачає засвоєння соціального досвіду перш за все у ході трудової діяльності. Відповідно виділяють дотрудову, трудову та післятрудоу стадії соціалізації.

Перша стадія охоплює весь період життя людини до початку трудової діяльності і поділяється на ранню соціалізацію (від народження до вступу в школу) та стадію навчання.

Друга стадія – це весь період трудової діяльності людини.

Третя стадія починається з відходом особистості від професійної діяльності і триває до кінця життя [1, с. 196-198].

Важливим аспектом, який не може бути залишеним поза увагою при розгляді даної теми, є питання механізмів здійснення соціалізації у реальному житті. Даний процес включає в себе не лише свідомі, контрольовані й цілеспрямовані впливи, а й стихійні, спонтанні процеси, які певним чином впливають на формування особистості. На підставі цього розрізняють процеси спрямованої і не спрямованої соціалізації, які диференціюються за критерієм наявності або відсутності в суб'єкта організації впливу на дитину, конкретної мети виховання і розвитку [2, с. 20].

На процес соціалізації дуже великий вплив здійснюють різноманітні умови, з якими особистість контактує на своєму шляху становлення. Такі умови або фактори об'єднують у чотири групи:

- мегафактори (космос, світ, планета, мережа Інтернет);
- макрофактори (країна, етнос, суспільство, держава);
- мезофактори (умови соціалізації великих груп, що виділяються: по місцевості і виду поселення (регіон, місто, село); по належності до тих чи інших субкультур);

- мікрофактори (безпосередньо впливають на конкретних людей, які з ними взаємодіють, – сім'я, сусіди, однолітки, мікросоціум, релігійні організації) [3, с. 33].

Усі зазначені фактори діють взаємопов'язано і практично завжди соціалізація є результатом взаємодоповнюючого впливу зазначених умов, вплив яких здійснюється на всіх етапах життя людини.

Даний вплив відбувається безпосередньо або через певні соціальні групи. Ті соціальні групи, в яких особистість долучається до систем норм і цінностей і які виступають своєрідними трансляторами соціального досвіду, отримали назву інститутів соціалізації.

Одним з основних інститутів соціалізації є школа. Вона забезпечує учню систематичну освіту, яка сама є важливим елементом соціалізації, але крім того школа зобов'язана підготувати людину до життя в суспільстві. Так чи інакше школа задає первинні уявлення людини як громадянина і відповідно сприяє (або перешкоджає) його входженню у доросле життя. Школа розширює можливість дитини в плані її спілкування: тут, крім спілкування з дорослими, виникає стійке специфічне середовище спілкування з однолітками, що саме по собі виступає як один з найважливіших інститутів соціалізації [5, с. 4-5].

Завданням школи як інституту соціалізації є формування всебічно розвинутої особистості, надання всіх можливих впливів для забезпечення цього процесу і створення умов для існування класу як малої соціальної групи, оскільки саме успішна взаємодія в класному колективі багато в чому визначає рівень соціалізованості учнів.

Серед малих контактних груп, членом яких є школяр, зазвичай найбільший вплив на його розвиток здійснює шкільний клас. У даний період життя навчальна діяльність для дитини являється провідною, контакти з класом мають регулярний і довготривалий характер, успішність навчання в школі зазвичай розглядається як головний критерій її інтелектуального рівня, соціалізації і загального розвитку. За допомогою взаємодії з однокурсниками учень задовольняє базові соціальні потреби: у спілкуванні, самоактуалізації, у суспільному визнанні. Їх реалізація впливає на прийняття дитиною класу, на ідентифікацію з ним, на усвідомлення себе як члена даної групи [4, с. 165-166].

Тісно пов'язаним зі шкільною соціалізованістю є поняття адаптації та дезадаптації. Так, при входженні в нове соціальне середовище за необхідністю виникають симптоми дезадаптації, які проявляються у психологічній напрузі й зниженні ефективності діяльності дитини. В міру розвитку механізмів адаптації такі симптоми поведінки, як правило, зникають, і поведінка стає адаптованою.

Первинна дезадаптація – це явище, яке виникає у дитини на початку шкільного навчання (вступ до школи, перехід у середню й старшу школу). Її психологічний зміст полягає в тому, що вона "запускає" у дію функціонування й подальший розвиток особистісних механізмів адаптації дитини до нових норм і правил поведінки шкільного життя через усвідомлення їх і більш-менш довільну регуляцію здійснення. Саме в цей час у дітей формується ставлення до педагогів і школи, класного колективу і навчальної діяльності. У випадку позитивного закінчення первинної адаптації це ставлення стає довірливо-зацікавленим. Якщо ж дитині так і не вдалося досягти певного психологічного оптимуму активності в навчальному колективі, то її переживання будуть недовірливо-тривожними. В останньому випадку необхідно говорити вже про вторинну дезадаптацію [2, с. 298].

Як уже зазначалось вище, існує велика кількість факторів та умов, що визначають успішність соціалізації особистості, у т. ч. й шкільної як одного з її етапів. Одним з таких факторів є вид поселення, в якому прожи-

ває індивід. Дана умова відноситься до мезофакторів соціалізації особистості.

Кожному з видів поселень властиві особливості територіальної організації, економічного устрою, соціальної структури, культурного розвитку та способу життя, які спричиняють специфічний вплив на соціалізацію їх жителів [3, с. 105].

У цьому плані на сьогоднішній день найбільш значущі відмінності в умовах життя населення можна віднайти, якщо порівняти такі два типи поселень як село і місто.

Якщо говорити про особливості соціалізації учнів у сільській місцевості, то потрібно зазначити, що школа впливає на виховання підрастаючого покоління в основному у руслі прийнятих у сільському соціумі цінностей. У житті своїх учнів вона може грати більш суттєву роль, ніж міська. Це пов'язано з тим, що якщо вона і не завжди єдиний центр культурного життя, то майже завжди єдиний навчальний заклад у поселенні. Також діти, що навчаються у сільській школі, піддаються більшому впливу традицій та звичаїв тієї місцевості, в якій живуть. Аспектом, який негативно впливає на процес соціалізації, є те, що існує територіальна обмеженість, однобічність культурного рівня оточуючих. Це веде до унеможливлення спілкування з широким колом людей, що могло б позитивно впливати на процес соціалізації [3, с. 108].

Для міської школи такий аспект не є актуальний, адже специфіка організації життя дозволяє спілкуватися з досить широким колом однолітків, отримувати впливи з різних каналів.

Також потрібно зазначити, що в сучасному суспільстві особливу роль у соціалізації школярів відіграє вплив міста на село. Це здійснюється завдяки дивовижно швидкому розвитку технологій, ЗМІ, мережі Інтернет і, особливо, широкому поширенню соціальних мереж. Це сприяє доступності для учнів широкого спектру навчальної інформації та можливості спілкування з набагато ширшим колом однолітків. Дані процеси здійснили позитивний вплив також на процес навчання, оскільки відкрили можливість для використання наочного матеріалу (проектори, монітори та ін.) та швидкого отримання інформації.

На сьогоднішній день цікавим є розгляд питання, що стосується відмінностей у соціалізованості учнів сільських та міських шкіл. З такою метою було проведено дослідження, завданням якого було визначення рівня соціалізації учнів та порівняльний аналіз отриманих даних.

У якості досліджуваних були залучені учні 9-10 класів шкіл м. Києва та сіл центральних регіонів України. Визначення рівня соціалізованості здійснювалось за "Методикою діагностики соціалізованості у школі" М. І. Рожкова. Загальний показник рівня соціалізації учнів складається з чотирьох складових:

- оцінка соціальної адаптивності;
- оцінка автономності;

О. Михайлюк, студ.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОСОБЕННОСТИ ШКОЛЬНОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

В статье рассматривается специфика процесса социализации личности. Приведены основные подходы, касающиеся периодизации данного процесса. Представлены психологические и социальные факторы и условия, влияющие на эффективность социализации. Рассмотрены основные особенности школьной социализации детей, проживающих в городской и сельской местности. Представлены результаты исследования, посвященного сравнению эффективности социализации населения в различных видах населенных пунктов.

Ключевые слова: социализация, личность, общество, адаптация, школа.

O. Myhailuk, student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

FEATURES OF SCHOOL SOCIALIZATION IN MODERN SOCIETY

The article deals with the specifics of the process of individual socialization. The basic approaches concerning periodization of the process are mentioned. There are basic psychological and social factors and conditions that influence the effectiveness of socialization in this article. The main features of school socialization of children living in urban and rural areas were examined. The results of studies devoted to comparison of the effectiveness of socialization in various localities are given.

Keywords: socialization, identity, society, adaptation, school.

- оцінка соціальної активності;
- оцінка прихильності дітей до гуманістичних норм життєдіяльності (моральності).

Отримані результати свідчать, що рівень соціалізації учнів 9-10 класів міських шкіл дещо вищий ніж в учнів, що навчаються у сільських школах. Це може бути обумовлено як суспільними процесами, рівнем фінансування школи, доступністю інформації, так і соціально-психологічними та особистісними особливостями шкільного колективу та окремого учня зокрема.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити такі висновки:

- Соціалізація – це процес розвитку людини у взаємодії з оточуючим її світом; засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище.

- Існує велика кількість поглядів вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо періодизації соціалізації. В сучасній психологічній науці переважає думка щодо неперервності даного процесу протягом усього життя.

- Соціалізація – багатофакторний процес: від мегафакторів, що впливають на соціалізацію всього населення планети Земля до мікрофакторів, які безпосередньо впливають на конкретних людей, що з ними взаємодіють.

- Інститути соціалізації – соціальні групи, які виступають трансляторами соціального досвіду. Одним з основних інститутів виступає школа.

- Тип поселення, в якому проживає дитина впливає на успішність соціалізації учня. Встановлено, що в умовах міського життя рівень соціалізації школярів є дещо вищим, порівняно з сільською місцевістю. Проте різниця є не значною, що дозволяє говорити про поступове зближення міста і села у даному аспекті життя.

Список використаних джерел

1. Андреева Г. М. Социальная психология : Учебник для высших учебных заведений / Г. М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 365 с.
2. Власова О. І. Педагогічна психологія : Навч. Посібник / О. І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.
3. Мудрик А. В. Социализация человека : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А. В. Мудрик. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр "Академия", 2006. – 304 с.
4. Педагогическая психология : Учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. Н. В. Ключевой. – М. : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 400 с.
5. Шабанов Л. В. Социализация : Учебно-методическое пособие / Л. В. Шабанов. – Томск, 2006. – 19 с.

1. Andreeva G. M. Social Psychology: A Textbook for higher education / G. M. Andreeva. – М. : Akspekt Press, 2004. – 365 p.

2. Vlasova O. Educational Psychology : Teach. workbook / O. Vlasova. – К. : Lybid, 2005. – 400 p.

3. Mudrik A. Human Socialization: Teaching book for university students / A. V. Mudrik. – 2nd ed., Rev. and ext. – М. : Publishing Center "Academy", 2006. – 304 p.

4. Educational Psychology: A Handbook for university students / Ed. by N. V. Kliueva. – М. : Publishing house VLADOS PRESS, 2003. – 400 p.

5. Shabanov L. V. Socialization : Study guide / L. V. Shabanov. – Tomsk, 2006. – 19 p.

Надійшла до редколегії 17.09.13